

ПРИНЦИП ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРЕДМЕТНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

У статті розкривається сутність принципу функціонально-предметної диференціації підготовки майбутніх учителів до розв'язання конфліктів у старшій школі, з'ясовуються умови та правила його реалізації.

Ключові слова: *конфлікт, принцип функціонально-предметної диференціації, конфліктологічна підготовка майбутніх учителів.*

Holkovska I. Principle of functional and subject differentiation of forming readiness in future teachers to resolution of conflicts at high school. *The article concerns the principle of functional and subject differentiation in preparation of future teachers to the resolution of conflicts at high school; it defines the terms and rules of their realization.*

Keywords: *conflict, principle of functional and subject differentiation, conflictological training of future teachers.*

Постановка проблеми. Об'єктивні суперечності педагогічного процесу роблять неминучим періодичне виникнення конфліктів, а здатність до управління ними – необхідною складовою професійної готовності вчителя. Школа потребує педагогів, здатних конструктивно діяти в конфліктних ситуаціях, обирати оптимальну стратегію поведінки в складних умовах міжособистісної взаємодії з учнями.

Аналіз досліджень. Важливість спеціальної підготовки вчителів до попередження та розв'язання конфліктів у навчально-виховному процесі відзначається багатьма дослідниками. Психологи і педагоги вивчали різні аспекти конфліктологічної підготовки вчителя: сутність і зміст конфліктологічної готовності, компетентності, культури (З. З. Дринка, І. М. Болтунова, І. В. Козич, О. П. Хорошилова); концептуальні основи конфліктологічної підготовки майбутніх учителів (О. А. Іванова, В. В. Базелюк); методи формування готовності вчителів до реалізації окремих професійно-конфліктологічних завдань (Д. В. Горлова, Н. О. Гур'єва, О. М. Лукашенок, І. С. Пилипець); методика формування конфліктологічної компетентності вчителів (О. Є. Єфімова, Н. В. Кухлева). Потреба в поглибленні наукових уявлень про зміст і методику формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів за-

гострюється в сучасних умовах, коли відбувається реформування освіти на засадах особистісного підходу, переглядається система освітніх цінностей і пріоритетів. Однією з найбільш актуальних і недостатньо розроблених залишається проблема визначення загальних методологічних підходів і принципів конфліктологічної підготовки майбутніх учителів. Розробка методологічних засад формування готовності майбутніх учителів до розв'язання конфліктів у старшій школі вимагає окреслення загальних нормативних положень, які традиційно у педагогіці називають принципами.

Мета нашої статті полягає в обґрунтуванні принципу функціонально-предметної диференціації як нормативної основи формування готовності майбутніх учителів до розв'язання конфліктів у старшій школі.

Виклад основного матеріалу. Принцип, як відомо, трактується як вихідне положення певної теорії, вчення, світогляду, теоретичної програми. Поняття «принцип» органічно пов'язане з поняттям «закон». Принцип і закон з різних боків відображають один і той самий фрагмент дійсності: закон визначає загальні підходи до конкретної сфери дійсності, принцип – нормативне регламентування її функціонування [3, 89-90]. У контексті формування конфліктологічної готовності майбутніх учителів принцип ми розглядаємо як комплекс вимог і правил, у відповідності з якими має відбуватися педагогічний процес. Це загальне нормативне положення, регулятив, який визначає стратегію діяльності викладача, спрямованої на формування готовності майбутніх учителів до розв'язання конфліктів.

Зрозуміло, що сутність готовності до попередження та розв'язання конфліктів залежить від змісту і специфіки професійної діяльності. Логічною є вимога врахування у процесі формування конфліктологічної готовності майбутніх учителів специфіки предмету педагогічної праці, її відмінності від інших видів професійної діяльності. Крім того, варто брати до уваги внутрішню диференціацію функцій педагогічної діяльності. Конфліктологічна підготовка має здійснюватися диференційовано залежно від спеціалізації майбутніх учителів, предмету їх діяльності.

Предмет праці у психології професійної діяльності розглядається як «система взаємопов'язаних ознак, властивостей речей, процесів, явищ, функцій як матеріального, так і нематеріального типу, які ніби протистоять людині-фахівцю. Щоб реалізувати власну професійну діяльність, він повинен змінити, перетворити предмет праці чи створити дещо нове, чого раніше не було» [2, 22]. Предметом праці вчителя вважають педагогічну ситуацію, тобто ті умови, в яких вирішуються завдання навчання і виховання дитини [1]. Такі ситуації можуть бути спрямовані на

співпрацю або на конфлікт [2, 203]. Саме конфліктні ситуації і конфлікти є предметом конфліктологічної діяльності педагога.

Важливою характеристикою процесу формування конфліктологічної готовності майбутніх учителів повинна стати його диференціація. Диференціація як педагогічна категорія відображає процес виникнення відмінностей на методологічному, теоретичному та практичному рівнях педагогічної дійсності [4]. Зокрема, диференціація у навчанні розглядається як групування суб'єктів навчальної діяльності на основі їх окремих особливостей для організації навчання за різними навчальними планами і (чи) програмами. У контексті індивідуалізації навчання диференціація означає врахування особливостей індивіда, його особистісних якостей [3].

Диференційований підхід має на меті не пристосування цілей і змісту навчання і виховання до окремих індивідів (цілі і зміст навчання і виховання визначаються вимогами суспільства, державною програмою, вони є загальними для всіх), а використання методів і форм роботи з урахуванням індивідуальних особливостей особистості. Реалізація диференційованого підходу у навчанні і вихованні передбачає постійне варіювання методів та організаційних форм навчальної роботи з урахуванням загального і особливого в особистості кожного суб'єкта учіння. У контексті нашого дослідження важливе значення мають закономірності диференціації як педагогічного явища. По-перше, це положення про взаємозалежність і взаємодоповнюваність процесів диференціації та інтеграції. «Інтеграція та диференціація – полярні процеси, що проявляються один в одному і один через одного, взаємопов'язані і взаємодоповнювані. Кожен з цих феноменів поступово створює основу для активізації та розвитку іншого» [4, 17]. По-друге, диференціація процесу конфліктологічної підготовки повинна враховувати диференціацію конфліктологічної діяльності педагогів у загальноосвітній школі. Необхідною основою диференціації є групування об'єктів, явищ за певною ознакою. У нашому дослідженні такою ознакою є професійні функції вчителів, що мають різний фах і займають різні посади.

Отже, у підготовці майбутніх учителів до попередження та розв'язання конфліктів повинна враховуватися специфіка предмета їх праці, його відмінності від інших видів професійної діяльності, що можливо завдяки реалізації принципу функціонально-предметної диференціації.

Сформулюємо вимоги, які конкретизують зміст цього принципу. Перша вимога полягає у необхідності врахування характеру реальної діяльності майбутніх учителів під час визначення завдань їх конфлікто-

логічної підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі. Для реалізації цієї вимоги необхідно: проаналізувати зміст майбутньої діяльності учителів, потенційні ситуації їх конфліктної взаємодії з учнями залежно від фаху, який вони отримують, та посади, яку будуть займати; виокремити типи конфліктів, з якими будуть працювати учасники навчально-виховного процесу і визначити оптимальні способи їх попередження та розв'язання; вивчити та врахувати представлені у спеціальній літературі причини звертання учнів старшої школи, їхніх батьків, учителів до психолога, класного керівника; визначити специфіку конфліктологічних завдань, які покликані вирішувати майбутні педагоги під час взаємодії з учнями старшої школи. Врахування вищезазначених завдань логічно підводить до визначення номенклатури цілей занять, спрямованих на підготовку майбутніх учителів до розв'язання конфліктів у старшій школі.

Другою вимогою принципу функціонально-предметної диференціації є необхідність відбору змісту конфліктологічної підготовки у відповідності з вірогідним змістом професійної діяльності. Виокремлення та опис ймовірних професійних конфліктологічних завдань, підготовка до їх розв'язання є складовою формування конфліктологічної готовності майбутніх педагогів.

Третьою вимогою принципу функціонально-предметної диференціації є необхідність поєднання диференціації та інтеграції у процесі конфліктологічної підготовки. Ця вимога орієнтує на виокремлення інваріантної та варіативної складових моделі формування конфліктологічної готовності студентів.

Наступною вимогою, що відображає процеси інтеграції і диференціації у формуванні конфліктологічної готовності, є необхідність організації конфліктологічної підготовки студентів у відповідності до логіки розвитку конфлікту і управління ним. Доцільність виокремлення даної вимоги обумовлена врахуванням загальнодидактичного принципу системності і послідовності структурування змісту знань, якими повинні оволодіти студенти. Дана вимога орієнтує на врахування логіки розвитку конфлікту і управління ним під час визначення змісту й динамічної структури конфліктологічної підготовки майбутніх учителів. У відповідності з цією вимогою комплекс конфліктологічних знань і умінь, які підлягають засвоєнню студентами, повинен відповідати етапам, які характеризують динаміку розвитку і розв'язання конфліктної ситуації: діагностичний, аналітичний, результативний.

Важливою, на наш погляд, є також вимога, яка полягає у необхідності включення студентів під час їх конфліктологічної підготовки у діяльність з

управління реальними і змодельованими конфліктами. Ця вимога орієнтує на використання таких методів навчання, які б давали змогу залучати майбутніх учителів до моделювання конфліктних ситуацій і сприяли розвитку професійно важливих умінь і особистісних якостей, позитивно впливали б на формування готовності до попередження і розв'язання конфліктів.

Практична реалізація принципу професійно-предметної диференціації формування готовності майбутніх учителів до розв'язання конфліктів передбачає дотримання низки правил.

Правило 1. Систематизувати й описати найбільш типові для старшої школи конфлікти, з якими стикаються у професійній діяльності педагога, що мають різний фах і займають різні посади.

Правило 2. Класифікувати типові для старшої школи конфлікти з метою визначення особливостей їх перебігу, а також подальшої диференціації підходів до їх попередження і розв'язання.

Правило 3. До мотиваційно-цільового компонента конфліктологічної підготовки необхідно включити цілі і завдання з формування знань, умінь і навичок, необхідних для управління конфліктами в старшій школі залежно від профілю діяльності майбутнього вчителя.

Правило 4. До когнітивного компонента конфліктологічної підготовки необхідно відібрати: а) теоретичні питання про сутність, структуру, типологію конфліктів, причини їхнього виникнення, особливості розвитку; б) теоретичний матеріал про специфіку конфліктів у старшій школі; в) знання про процеси управління конфліктами – методи діагностики, прогнозування, попередження, розв'язання; г) специфічні відомості щодо особливостей взаємодії з учнями в залежності від фаху, що набувається під час професійної підготовки.

Правило 5. Знання з педагогічної конфліктології як компонент професійної підготовки майбутніх учителів до попередження і розв'язання конфліктів у старшій школі вибудовуються у систему, що має внутрішню логіку, в якій простежуються внутрішні взаємозв'язки процесів і явищ. Система є динамічним утворенням, що відображає рух від ознайомлення з ідеями, концепціями, поняттями до вибудовування майбутніми вчителями власних світоглядних позицій, бачення ролі конфлікту у взаємовідносинах учителя і учнів; набуття професійно важливих умінь керівництва конфліктами; зростання професіоналізму.

Правило 6. Розробити систему навчальних завдань, що передбачають презентацію і моделювання всього спектру дій учителя під час вирішення конфліктів. Підкреслимо, що конкретний предметний зміст завдань визначається специфікою професійних функцій, які відповідають фаху та посаді педагога.

Правило 7. Використовувати поряд із загальними для освітнього процесу методами навчання специфічні підходи до підготовки майбутніх учителів до попередження та розв'язання конфліктів: методики діагностування професійно важливих для роботи у конфліктогенному середовищі якостей особистості вчителя, методи діагностики особистісних станів, що впливають на особливості керівництва конфліктом, методи вивчення ціннісних орієнтацій учителя, що впливають на становлення його індивідуального стилю діяльності у конфлікті, методи формування умінь аналізу конфліктних ситуацій, прийоми розвитку педагогічної уяви, емпатії, методи розвитку умінь ведення переговорного процесу, умінь використання прямих і непрямих прийомів розв'язання конфліктів, умінь вибору оптимальних прийомів взаємодії, організації післядії у конфлікті.

Правило 8. До операційно-діяльнісного компонента конфліктологічної готовності належать уміння і навички майбутніх учителів, які формуються завдяки використанню на заняттях інтерактивних методів навчання, що дозволяють залучати студентів до активного керівництва реальними і змодельованими конфліктними ситуаціями: вирішення конфліктологічних задач, аналіз конфліктних ситуацій, дискусія, ділова та рольова гра, тренінг.

Описані вимоги і правила реалізації принципу функціонально-предметної диференціації забезпечують врахування у процесі підготовки студентів специфіки їх майбутнього професійно-предметного середовища, професійних функцій, закономірностей перебігу конфліктних процесів і явищ.

Прикладний рівень аналізу принципу функціонально-предметної диференціації у конфліктологічній підготовці майбутніх учителів необхідно доповнити умовами його реалізації. Під умовами ми розуміємо ті фактори педагогічного процесу, за яких можливе його оптимальне функціонування.

Однією з організаційних умов реалізації принципу функціонально-предметної диференціації є включення конфліктологічної компетентності до кваліфікаційної характеристики сучасного вчителя. Важливо також забезпечити прийняття цього принципу викладачами вищого педагогічного навчального закладу як регулятивної основи конфліктологічної складової професійної підготовки майбутніх учителів.

До практичних умов реалізації принципу функціонально-предметної диференціації варто віднести навчально-методичне забезпечення конфліктологічної підготовки студентів: розробку відповідних посібників – підручників, хрестоматій, практикумів із завданнями, спрямованими на формування власних суджень і висновків на основі оволодіння до-

свідом, накопиченим досвідченими педагогами школи; навчально-методичних посібників, в яких теоретичні положення ілюструються конкретними прикладами роботи з конфліктами; методичних рекомендацій для організації самостійної роботи студентів, спрямованої на самовдосконалення, опанування відповідними вміннями, розвиток особистісних якостей, необхідних для успішного попередження і розв'язання конфліктів у старшій школі.

Висновки. Отже, одним із важливих методологічних положень професійної підготовки майбутніх учителів до попередження та розв'язання конфліктів у старшій школі є принцип функціонально-предметної диференціації, що базується на засадах конфліктно-середовищного підходу і передбачає врахування особливостей функціонально-предметного поля діяльності педагогів у процесі їх конфліктологічної підготовки. Основними вимогами до реалізації цього принципу є: врахування характеру реальної конфліктологічної діяльності вчителів під час визначення завдань формування їх готовності до вирішення конфліктів у старшій школі; необхідність відбору змісту підготовки до роботи з конфліктами у відповідності до вірогідного змісту професійної діяльності; поєднання диференціації та інтеграції у процесі конфліктологічної підготовки; структурування змісту конфліктологічної підготовки студентів відповідно до логіки розвитку конфліктних ситуацій та управління ними; включення студентів у діяльність з управління реальними і змодельованими конфліктами у процесі навчання.

Реалізації цих вимог сприяють такі правила діяльності викладачів вищого педагогічного навчального закладу: акцентування уваги студентів на найбільш типових конфліктах, з якими зустрічаються вчителі різного фаху; включення у цільовий компонент конфліктологічної підготовки знань, умінь та навичок, необхідних для успішного управління конфліктами вчителям різного фаху; відбір, планування та розподіл матеріалу у відповідності до внутрішньої логіки і взаємозв'язків конфліктних процесів і явищ; розробка системи навчальних завдань, що передбачають моделювання і презентацію всього спектру управлінської діяльності вчителя у конфлікті; використання поряд із загальними методами навчання специфічних конфліктологічних методів; конструювання навчальних конфліктних ситуацій на предметному матеріалі загальноосвітньої школи; впровадження інтерактивних методів формування конфліктологічної готовності майбутніх учителів, які дають змогу моделювати конфліктні ситуації і керувати ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бордовская Н. В. Педагогика : учебник для вузов / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – Питер, 2001. – 304 с.
2. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 2001. – 384 с.
3. Ильясов Д. Ф. Принцип регулируемого эволюционирования в педагогике / Д. Ф. Ильясов, Г. Н. Сериков. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 336 с.
4. Коршунова О. В. Интегративно-дифференцированный подход к обучению в сельской школе (на примере предмета «Физика») : автореф. дис. ... д-ра пед. Наук : 13.00.01 / О. В. Коршунова. – Киров, 2006. – 44 с.

УДК 378.14.:378.037

**Анна ЧЕПЕЛЮК,
Олег МИХАЙЛОВСЬКИЙ,
Дмитро ПЕЦКОВИЧ**
(м. Дрогобич)

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ПРОБЛЕМА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Проведено аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з проблеми професійного становлення майбутнього вчителя фізичної культури. Визначено складові професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури та виділено, що належить до вимог професійної підготовки вчителя.

Ключові слова: професійна підготовка, вчитель, фізична культура.

Chepelyuk A., Mihaylovskiy O., Petskovych D. Professional growth of future physical education teacher as a problem of higher educational establishment. The analysis of scientific, methodica, psychological and pedagogical literature was carried out. It concerns the issue which outlines the professional growth of future physical education teacher. The constituents incorporated in professional preparation of future physical education teachers are distinguished. They belong to the requirements of professional teacher preparation.

Key words: professional preparation, teacher, physical education.

Постановка проблеми. У Концепції загальної середньої освіти зазначена необхідність розв'язання проблеми підготовки фахівця, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про своє особистісне і професійне зростання, уміє досягти нових педагогічних цілей [11].

Соціально-економічна ситуація в нашій країні призвела до того, що перед вищою школою поставлено нові цілі і завдання, основним напрямом діяльності вищої школи стає задоволення потреб особистості